

Més colles, més castells i més alts... que mai

Cap a la normalització castellera

Per Sant Joan comença l'estiu i el temps de festes majors. Al juny, abans, començava a Valls la temporada castellera, reduïda als mesos de la calor. Ara se'n fan actuacions tot l'any; però els límits estacionals no són pas l'única ruptura en aquest fer i desfer castells humans.

Al maig d'enguany es presentaven dues noves colles castelleres: l'una al Vendrell, una vila de gran tradició; l'altra a Sants, un barri barceloní absolutament neòfit en castells. Uns dies abans, la Generalitat de Catalunya havia atorgat el màxim guardó institucional, la Creu de Sant Jordi, a quatre colles castelleres, les quatre que més amunt han arribat, les que amb castells de nou pisos tant han influït en l'esclat que viu avui el fenomen casteller: els Castellers de Vilafranca, els Minyons de Terrassa i les dues colles dels Xiquets de Valls (la Vella i la Joves), darrere les quals hi ha un llegat de dos-cents anys de tradició.

A aquestes dues últimes colles, cal afegir-hi l'apareguda al mes de febrer a Manresa (una comarca sense cap empremta castellera) i les que es gesten a Sitges i a l'Arboç, viles que ja havien tingut colles fa anys. Amb això seran 31, les formacions castelleres actives a Catalunya, una xifra rècord en la història d'aquesta activitat.

Però, en castells, els rècords cada cop cauen més sovint: l'any 1992 s'assolí el millor diada castellera de tot el segle XX: al concurs de Tarragona del 4 d'octubre; i vint-i-un dies després la gesta era superada a la Fira de Santa Ursula de Valls; foren les millors actuacions del segle, el millor mes i la millor temporada castellera que ningú recordi. El balanç, 14 castells de nou pisos, unes construccions mítiques que fa poc més de deu anys semblaven impossibles d'aixecar. A més, 3.500 milions de telespectadors del món van poder veure en directe com s'alçaven castells a Barcelona en la cerimònia inaugural dels Jocs Olímpics, no sols com un símbol de la terra i de la història, sinó també com a expressió de futur i de sentiment europeu.

Televidents a part, les places de castells s'omplen com mai i, simultàniament, els

grans mitjans de comunicació han descobert l'espectacularitat, l'emoció i l'afeció que hi ha –i que creix– darrere els castells. Les grans actuacions són portada dels diaris d'àmbit nacional i ocupen espai a les ràdios i a la televisió. TVE-Catalunya va fer-ne reportatges i programes en directe, el Canal 33 de TV de Catalunya transmet les grans diades. Hi ha nous projectes televisius i també cinematogràfics entorn dels castells, mentre acaba de presentar-se *Terços amunt!*, la primera revista especialitzada en informació castellera amb voluntat d'arribar a tot Catalunya. Tot i això, el procés d'extensió i difusió del fet casteller topa encara amb alguns obstacles i marginacions o amb errors de pes, com els que conté la referència que en fa el tercer suplement de la *Gran Enciclopèdia Catalana*, aparegut fa pocs dies.

Els castells són moda, o més aviat són motiu de descoberta i d'un intent normalitzador. Hi ha interès per un fenomen que és propi –no importat–, viu, en moviment i amb un component sociològic important. Surten de la cultura popular, però no són una manifestació folklorica homologable; els castells malden per desencotillar-se de les dosis de carrincloneria o barretinisme amb què sovint alguns bategen tot allò que és tradicional. Perquè la simbologia i les arrels no són incompatibles amb l'esperit esportiu i l'espectacle, la rivalitat i la polèmica, o el gust pel risc i la bellesa.

L'ABECÉ DEL CASTELLER

Entrar en l'ambient casteller és fàcil i el seu encant converteix sovint el neòfit en apassionat, de manera automàtica. No cal ser un expert, però és recomanable, per a gaudir-ne plenament, de tenir clars alguns conceptes i de no caure en preguntes d'aprenent. Aquests deu punts bàsics podrien ser el mínim que cal saber

per a veure i viure els castells i ser-ne aviat un entès.

Colla

És l'entitat social en què s'organitzen els castellers. El **cap de colla** és el màxim dirigent del grup i, tradicionalment, qui mana i té l'última paraula a l'hora de realitzar els castells. Les colles s'organitzen a través d'una junta, que sol tenir un president, un equip tècnic i un equip administratiu. Des de l'any 1986, les colles castelleres actives debaten qüestions comunes (assegurances, subvencions, ac-

tuació als JJ OO, etc.) en la **Coordinadora de Colles Castelleres de Catalunya**.

Seguint l'exemple dels xiquets de Valls, moltes s'identifiquen amb el nom popular característic dels joves de la seva vila; també com a Valls, la rivalitat ha fet néixer més d'una colla en una mateixa localitat, i si bé la cosa normal és que n'hi hagi dues, a Tarragona en tenen quatre.

Castell

Nom genèric de les construccions que alcen els castellers.

Cada castell té un nom segons la seva estructura i la seva alçada. El nom, sempre compost, indica, per aquest ordre, el nombre de castellers que hi ha a cada pis i el nombre de pisos que té. Quan l'estructura —o tronc central que s'alça sobre la pinya, és d'un sol home, se'n diu **pilar**; quan és de 2, se'n diu **dos** o també **torre**; quan és de 3, **tres**; quan és de 4, **quatre**; i quan és de 5, **cinc**; en funció dels pisos el castell serà **de quatre, de cinc, de sis... o de nou** (hi ha qui diu que al segle passat es feren castells **de deu**); així surt el nom: pilar de quatre (un home sol i quatre pisos), torre de set (dos pilars de

Casteller -a

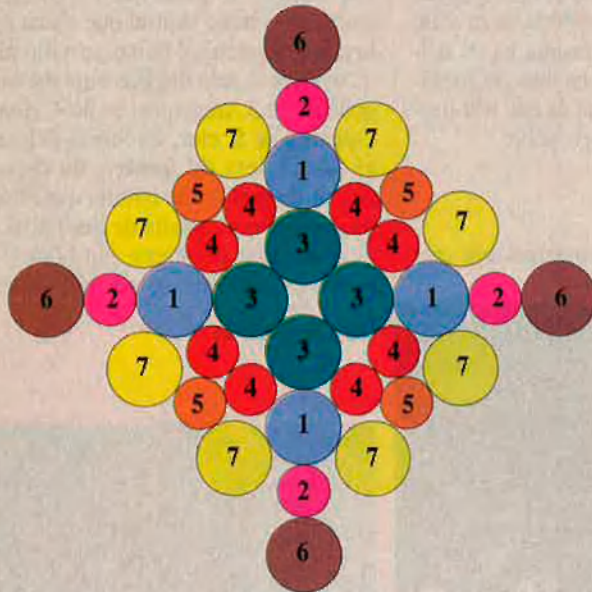
Moixeranga d'Algemesí, un dels possibles orígens dels castells actuals.

La persona que fa castells i tot allò que es relaciona amb l'activitat de construir castells humans a partir d'unes tècniques i uns costums que han esdevingut comuns o semblants en tots els col·lectius que s'hi dediquen.

L'origen d'aquesta activitat es perd en llegendes i mitologies, però la referència més concreta és el **ball de valencians**, dansa ballada al Principat, de la qual tenim constància escrita des del 1687, i segurament emparentada amb la **moixiganga** o **moixeranga**, que encara es balla a Catalunya i en alguns indrets del País Valencià, com per exemple a Algemesí. Els **valencians** acabaven el ball fent una **torreta** humana que esdevingué motiu de rivalitat entre els diversos grups que ballaven. Rivalitat i torreta van arrelar a Valls, on ja hi ha constància de dos grups de castellers l'any 1805; els vallencs s'anomenen **xiquets** i durant molt de temps aquesta paraula ha estat un sinònim de castellers comunament acceptat.

Esquema d'una pinya

1. Baixos (primer pis del castell)
2. Contrafortos o cordó (reforç dels baixos per l'esquena)
3. Agulles (tanquen el peu pel mig i lliguen els genolls del segon)
4. Crosses (reforç sota l'aixella dels baixos)
5. Daus (lliguen les crosses)
6. Primeres mans (aguanten el cul dels segons)
7. Mans laterals (apuntalen les mans dels segons)

Tres de nou amb fira. Tres per pis, nou pisos i doble pinya ARXIU

set pisos), tres de vuit (tres castellers per planta i vuit pisos), quatre de nou (quatre persones per nou nivells), cinc de sis (cinc de base i sis d'alçada); la lògica del nom ve del seu origen, quan els castells

és a la venda

debat
NACIONALISTA

Per una carta cultural europea
Jornades nacionalistes: el difícil encaix de Catalunya a Europa

Entrevista:
Montserrat Minobis: Minories i majories a ràdio i televisió
Xavier Duran

Tema a debat: **Ràdio i televisió als països catalans**
Passat, present i futur de RTVE a Catalunya
Xavier Cano i Tamayo

Mitjans àudio-visuals a les Illes: entre el que ens prenen i el que no tenim
Miquel Cardell

El català a les televisions privades. Procedència d'establir-ne una regulació jurídica
Raimon Carrasco

La CCRTV: de la il·lusió a l'esperança passant per la realitat
Muriel Casals Couturier

Una reflexió necessària
Eliseu Climent

Europa, un imaginari per crear
Josep Gifreu

Un país sense imatge
Josep M. López i Llavi

Servei públic i normalització: per un model de TV catalana
Vicenç Villatoro

Llibres:

Hemeroteca:

L'opinió del director:
Vèncer el desencís i defensar la democràcia, Miquel Sellarès

Presentació:
Per una nacionalització dels mitjans àudio-visuals

Editorials:
Quo Vadis IC?

Un "pla estratègic" per a la sobirania dels catalans

L'Opinió Catalana:
Pacte de finançament o concert econòmic
Àngel Colom, Josep M. Cullerell, Josep A. Duran Lleida, Emili Casch
In memoriam: Una desmoralització superable
Carles M. Espinalt

Referents d'una nació
Entrevista a Josep Benet per Miquel Sellarès

Cròniques nacionalistes:
Presentació de la revista L'Esquadra. Intervencions de Joan Crexell i Ildefons Cano
Taula Cívica en defensa de Ràdio 4 i TVE-Sant Cugat
L'Obra Cultural Balear: una entitat al servei del país. Antoni Mir Llompart, encara i sempre. Isidor Mari Català, Senat i Estat de les Autonomies. Josep Sánchez i Llibre
XII Congrés Nacional de les JERC
La campanya pel Concert d'ERC
III Assemblea Nacional d'Iniciativa per Catalunya. Jaume Bosch
El PSC i els "nous inicis". Jordi Font
Catalunya Campus, una nova revista universitària

20

debat
NACIONALISTA

Ràdio i televisió als Països Catalans

Entrevista a Montserrat Minobis

Els pisos

Tots els castells tenen una base, la **pinya**, una estructura central, el tronc, i una cúpula que tanca el cim, el **pom de dalt**.

La pinya és l'estructura més complexa del castell, serveix per a arrelar-lo i per a apuntalar el segon pis; també el públic pot acostar-s'hi i participar en el castell. A la pinya, els castellers prenen noms concrets d'acord amb la funció que hi fan: al **peu** (nucli central de la pinya) hi ha **baixos**, **agulles**, **crosses** i **contraforts** o **cordons**, al seu voltant s'hi posen els **primeres mans**, **mans laterals**, **vents**, **reforços**, **contra-cordons**, **daus**, etc. i tota la resta de gent que **fa mans**. En els castells de molta alçada se sobreposa a aquesta basament una doble pinya, de dimensions més reduïdes i amb menys elements, anomenada **folre** (la torre de vuit amb folre, vol dir amb doble pinya).

Els baixos són el fonament de l'estructura: damunt seu, s'hi situaran els **segons** (castellers del segon pis i primer visible sobre la pinya), els **terços**, **quarts**, **quints**, **sisens**... (el nom va en funció del pis on

Dalt, a l'esquerra, formació de la pinya d'un tres de set: Baixos, contraforts, agulles, primeres mans, A la dreta, la pinya formada i el tres carregant-se. L'anxaneta espera l'ordre del cap de colla per pujar. Baix, la pinya desfent-se. Els segons ja baixen. El tres de set s'ha carregat i descarregat.

ARXIU

són). El pom de dalt, el constitueixen els tres pisos superiors on hi ha els castellers més menuts: els **dosos** són dos nens que tanquen el tronc del castell (en el cinc hi ha dues parelles de dosos). Sobre els do-

sos, s'hi situa, acotat, l'**aixecador** (també anomenat **acotxadador** o **cassola**) i sobre seu fa el pas l'**anxaneta** que és el nen que culmina el castell. Els pilars no tenen pom de dalt.

es comptaven per **regles** o pilars d'un: els quatre pilars de nou (el quatre de nou), els tres de vuit (el tres de vuit), etc.

Hi ha una modalitat de castell compost, el **quatre de (sis, set o vuit) amb l'agulla al mig**: es tracta d'un quatre que, en desfer-se, deixa al mig un pilar dos pisos inferior als de l'alçada del castell.

Alguns castells tenen renom: el **carro gros** és el quatre de vuit, considerat el primer dels castells de gran categoria; i del cinc de vuit, se'n diu la **catedral**, per la seva gran amplada.

Aixecar

L'acció de construir castells humans s'expressa de diverses maneres: les més usuals són **aixecar**, **alçar** o, simplement, **fer**, i la més castissa és la de **plantar**. La gent que participa en l'aixecament d'un castell **hi puja**.

La manera habitual d'alçar castells és aquesta: després de construir la pinya i asentar-hi els segons, els castellers van enfilant-se per l'esquena dels pisos inferiors cap als superiors fins que l'anxaneta **coro-**

na el darrer tot **fent l'aleta**, és a dir alçant la mà; aleshores el castell és **carregat** (aconseguit en una primera fase), i comença a desfer-se, a **descarregar-se**; quan s'ha desfet el castell sense caure, és **carregat i descarregat** (completat del tot, aconseguit). Si un castell es desfà abans de carregar **es desmunta** i si cau abans o després de carregar, **fa llenya** (en el segon cas el castell només s'hauria carregat).

Determinades caigudes tenen nom propi, tot i que avui força en desús; la **xurriacada** de la torre era la més coneguda.

Llenya d'un quatre de nou amb folre. A la dreta, Cinc de vuit, vuit pisos de cinc castellers a cada pis. Li diuen la catedral dels castells.

ARXIU

La temporada

Quan es descarrega una torre amb èxit es pot fer la **figuereta**, això és l'acció d'un casteller fent la vertical sobre el pis de terços o quarts i baixant del castell de cap per avall.

Hi ha la modalitat d'alçar determinats castells (els pilars o els tresos) al revés és a dir a partir dels pisos superiors apujant l'estructura a força de braços: es diuen castells **aixecats per sota** o **aixecats per baix**. Els pilars, a més, també es poden fer **caminant** o **portats al balcó**.

També es poden fer castells sense pinya (són habituals en els assajos, o com a prova de castells superiors), que s'anomenen **castells nets**.

La plaça

És el marc de l'activitat castellerà. Es diu així perquè normalment s'identifica amb la plaça major o de l'ajuntament de les viles castelleres, però per extensió s'atribueix al conjunt de la vila on es fan castells amb regularitat ("Barcelona es consolida com una plaça castellerà", "és una plaça de castells de nou"...).

Per tradició, les places castelleres més famoses són: la **plaça del Blat de Valls** (allà diuen que és "el bressol dels castells"), la **plaça de la Vila de Vilafranca** (els vilafranquins en diuen "la més castellerà"), la **plaça Vella del Vendrell** o la **plaça de la Font de Tarragona**. Altres places que s'han guanyat la fama pels castells que s'hi han vist serien la plaça de toros de Tarragona (marc dels actuals concursos castellers), el Raval de Montserrat,

de Terrassa, la de la Bisbal del Penedès, l'Arboç del Penedès, etc.

L'argot

Tot el vocabulari ja descrit denota l'existència d'un argot casteller propi, difícilment comprensible des d'altres camps de l'activitat humana. Aquest vocabulari es completa amb una colla de verbs, expressions i crics relatius fonamentalment a la mateixa execució del castell i que formen part de les veus que amb la concisió d'un ordre dona a la plaça el cap de colla; "estrenyeu", "puja enfora", "finets", "no t'aboquis", "puja la dreta", "la crossa esguerra amunt", "finet i pel mig", "doneu-vos braç", "va que ja entra", "va que ja surt", "fes la passa", "fes la romana", "mans a la pinya", "el tens a la

És el període d'activitat castellerà a les places. Fins fa uns anys era emmarcada per les dues grans celebracions valenques (la festa major i la fira) i anava de juny a octubre. La proliferació de colles i el nivell dels castells assolit aquests últims temps ha ampliat la temporada als 12 mesos de l'any: enguany ja hi ha hagut actuacions a la primera setmana de gener i l'any passat s'alçà un castell de nou al mes de desembre.

Amb tot encara hi ha unes dates fixes al calendari casteller en què hi ha garantits bons castells i que són cites obligades de l'afeció:

-Sant Jordi a Vilanova, aniversari dels Bordegassos (darrer diumenge d'abril).

-Fires de Maig a Vilafranca (segon diumenge de maig)

-Sant Joan a Valls (24 de juny)

-Festa Major de Terrassa (diumenge després de Sant Pere)

-Festa Major de Santa Margarida i els Monjos (diumenge al voltant del 20 de juliol)

-Firagost de Valls (primer dimecres d'agost)

-Festa Major de la Bisbal (15 d'agost)

-Sant Magí a Tarragona (19 d'agost)

-Sant Bartomeu a Igualada (diumenge al voltant del 24 d'agost)

-Festa Major del Catllar (quart dissabte d'agost)

-Festa Major de l'Arboç (quart diumenge d'agost)

-Sant Fèlix a Vilafranca (30 d'agost)

-Diada Nacional a Valls i altres viles (10 i 11 de setembre)

Concurs de Tarragona 1992. Va ser la diada més important de la història, però va superar-se abans d'un mes.

ARXIU

-Santa Tecla a Tarragona (23 de setembre)

-La Mercè a Barcelona (24 de setembre)

-La Misericòrdia a Reus (diumenge al voltant del 25 de setembre)

-Concurs de Tarragona (primer diumenge d'octubre dels anys parells)

-Fira de Santa Teresa al Vendrell (diumenge després del 15 d'octubre)

-Fira de Santa Úrsula a Valls (darrer diumenge d'octubre)

-Diada dels Castellers de Vilafranca (1 de novembre)

-Diada dels Minyons de Terrassa (tercer diumenge de novembre)

-Altres "diades de la colla" (diumenges d'octubre i novembre).

Les colles, una a una

De les 31 colles controlades, 5 són creades d'enguany, 7 tenen només dos anys i 10 van sorgir a la dècada dels 80; també als anys 70 van néixer una desena de colles, des de Cornudella del Montsant a la Roca del Vallès, sobretot

al caliu de l'antifranquisme i la transició, de les quals només en sobreviuen 3; les 6 colles restants tenen orígens molt anteriors.

Per ordre alfabètic, amb la data de fundació i el color de la camisa:

Una castellera pujant "finet i pel mig".

ARXIU

motxilla", etc. De totes aquestes expressions, potser la més emblemàtica és el crit d'iniciar el castell; n'hi ha diversos, però el més famós és "¡terços, amunt!"

Hi ha frases fetes, com la d'un poema de Clavé que ha esdevingut el símbol definidor de les virtuts i aptituds castelleres: "força, equilibri, valor i seny". També és coneguda l'afirmació que diu: per a fer bons castells és imprescindible que hi hagi "sol, suor i pudor de peus".

La roba

La vestimenta dels castellers és comuna, llevat del color de la camisa, distintiu i diferenciador de cada colla: el pantaló blanc de cotó, la faixa negra i el mocador vermell amb piquets blancs per posar-se al cap (tot i que ara hom el porta també a la faixa o al coll). Del costum d'anar uniformats, ja n'hi ha constància al 1928, tot i que fins fa poc es creia que venia de l'actuació dels Xiquets de Valls a l'Exposició Internacional de Barcelona del 1929; anteriorment els castellers anaven amb roba de feina, cadascú com volia, i el vestit poc tenia a veure amb un guarniment típic, com el que duïen els "valencians" o els "moixiganguers".

Inicialment, el color més característic de les camises castelleres era el vermell, en diverses variants; ara hi ha colors per a tots els gustos, proliferen els morats i també els blaus, hi ha de verds i de grocs, marronosos i grisos; els més originals són els Xiquets de Tarragona que, fruit del seu origen (la unió de dues colles locals) porten camisa de ratlles.

Mans a la pinya d'un pilar.

ARXIU

ALCOVER, Xiquets de la Vila d'	1984	grana
ARBOÇ, Minyons de l'	1958-1993	vermell
BARCELONA, Castellers de	1958-1969	vermell
CASTELLDEFELS, Castellers de	1982	groc
CORNELLÀ, Castellers de	1991	morat
GELIDA, Vailets de	1986	verd clar
GRANOLLERS, Xics de	1991	grana
MANRESA, Tirallongues de	1993	blau clar
MOLLET, Castellers de	1992	—
MONTCADA i REIXAC, Castellers de	1991	teula
REUS, Ganxets de	1992	morat
REUS, Xiquets de	1981	marró
SANTS (Barcelona), Castellers de	1993	gris
SERRALLO (Tarrag.), Colla Xiquets del	1988	blau marí
SITGES, Colla Jove de Castellers de	1971-1993	morat
STA. COLOMA GRAMENET, Castellers de	1985-1992	blau cel
ST. PERE I ST. PAU (Tarrag.), Xiquets de	1990	verd
TARRAGONA, Colla Jove dels Xiquets de	1980	lila
TARRAGONA, Xiquets de	1926-1970	blanc i vermell
TERRASSA, Castellers de	1980	blau turquesa
TERRASSA, Minyons de	1979	lila
TORRE, Nois de la	1975	blau cel
VALLS, Colla Joves Xiquets de	-1971	vermell
VALLS, Colla Vella dels Xiquets de	-1946	rosat
VENDRELL, Nens del	1926	vermell
VENDRELL, Nova del	1993	blau turquesa
VILA-SECA, Xiquets de	1991	blau turquesa
VILAFRANCA, Castellers de	1948	verd
VILAFRANCA, Xicots de	1982	vermell
VILANOVA, Bordegassos de	1972	groc terrós
VILANOVA, Colla Jove de	1982	rosat

X. C.

Una visita recent a Joan Pau II. Els castellers són ja un símbol de Catalunya.

J.M. AGUILAR

L'entorn

Tot allò que passa al voltant dels castells i les colles és recollit normalment amb l'expressió grandiloqüent de **món casteller**. Des de l'activitat social de la colla fins a les manifestacions artístiques, literàries, polítiques o econòmiques que han vist en els castells un recurs o una font d'inspiració.

Fer-ne la llista seria llarg, però cal esmentar, d'aquest entorn, el més immediat, allò que sempre ha d'haver-hi a redós de l'execució d'un castell: la música de les **gralles** i els **timbals**. La gralla és un ins-

Els castells que es fan avui

Els màxims castells que s'aixequen avui són els de nou pisos, el **quatre de nou amb folre** i el **tres de nou amb folre**. Les úniques colles que els han assolits són la Vella dels Xiquets de Valls, els Joves Xiquets de Valls, els Castellers de Vilafranca i els Minyons de Terrassa. S'han intentat sense èxit castells més complexos, com la torre de nou amb folre (Vilafranca) o el quatre de nou sense folre (Joves).

La colla Jove dels Xiquets de Tarragona i els Xiquets de Tarragona, amb castells com la **torre de vuit amb folre** o el **tres de vuit** respectivament, són les altres colles que al costat de les punteres alcen sovint castells de vuit pisos.

De la resta de colles la majoria es mouen en els castells de set (Alcover, Castelldefels, Cornellà, Gelida, Ganxets de Reus, Santa Coloma, Sant Pere i Sant Pau, Serrallo, Vila-seca). De totes maneres, destaquen els Castellers de Barcelona, els Xiquets de Reus i els Castellers de Terrassa que han assolit més d'un cop el **quatre de vuit**. Altres colles, han carregat aquest castell (Bordegassos) o han aixecat en altres moments castells importants, com la torre de set (Minyons de l'Arboç) o el pilar de sis (Nois de la Torre i Xicots de Vilafranca). Cita a part mereixen els Nens del Vendrell, que avui aixequen només castells de set, però que als anys 60 i 70 foren uns dels principals responsables del

Els castells de nou pisos són, des de fa deu anys, el principal motiu de l'actual esclat d'activitat i afició castelleres.

ARXIU

ressorgiment casteller, i aconseguiren els màxims castells de vuit i també el pilar de set amb folre, un castell que mai més ningú no ha descarregat.

Les colles més petites o de creació més recent planten castells de sis (Jove de Vilanova, Granollers, Montcada i Reixac, Sants i Joves del Vendrell), o de cinc (Manresa i Mollet).

X. C.

Els segons, ben reforçats pels pruneres mans. Força i equilibri, dues constants dels castells

ARXIU

trument de vent rústic d'origen àrab, de fusta amb una inxa o llengueta de canya; hi ha dos tipus de gralla, la seca i la de claus. El timbal (o tabal) és l'instrument de percussió que acompanya sempre el toc de la gralla i que pot ser de fusta i pell, metall o materials sintètics.

El **toc de castells** és la música més característica de les que toquen els grallers; es tracta d'una tornada alegre que va reptant-se a mesura que puja cada pis del castell i que esdevé un so agut, emotiu i apoteòsic quan marca els darrers passos i la coronació del castell; el seguiment del castell que fan les gralles permet al casteller que és a la pinya de saber per quin pis va sense veure'l. El toc de castells pot incorporar, quan cal, la melodia del **pilar caminant**. Hi ha altres tocs de gralles directament vinculats als castells, com el de **matinades** o **albades**, el d'**arribada** o **entrada a plaça** i el de **vermut**.

Xavier Capdevila